

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

UNA EXCURSIÓ PER LA BARBATANIA

(Acabament)

SELGUA

SELGUA es una població de poques condicions higièniques. Basti dir, que no 's beu altre aygua que la del Cinca, riu que està lluny de la vila. La gent acomodada recull les aygues pluvials en *tenalles* o grans gerres y d'aquella beuben. Solen rentar la roba en una bassa d'aigua. Altre mostra de dexadesa hi vegérem : havent arrelat una figuera en la cúpula del campanar, no 's preocupa ningú de tallarla.

Seguim trobantnos en una terra plena de recorts dels temps antics. No podia menys d'esser aixís, tenint en compte la gran importancia de la Ilergercia y trobarse llavors creuada de moltes vies de comunicació romanes. A la laboriositat investigadora del il·lustrat acadèmic P. Eduart Llanas E. P. devem l'exacte conexement del pas de la carretera romana per Selgua, entre quina població y Conxell, hi havia lo pont de pedra (avuy desaparegut) damunt del Cinca, aconduhint a la vorera catalana, entre Pueyo de Santa Creu y lo Santuari de la Alegria. Lo P. Llanas colcà en dit Pueyo, la estació de *Tolous*, que 's pretenia situar per uns a Montçó, per altres a Tamarit y per altres a la Pobla de Castro¹.

Assenyalada la situació de *Tolous*, no li fou dificil al P. Llanas, trovarhi a la desconeguda *Mendiculeya*, a 22 milles de Lleyda y a 19 de *Caum* o Berbegal; aparegué en la partida dita *Castellar* al mont de les Pueblas. Restá donchs completada la identificació de les quatre estacions romanes assenyalades en los Itineraris d'Antonino, entre *Ilerda* y *Oscá*, ço es, *Mendiculeya*, *Tolous*, *Caum* y *Pertusa*.

1) *Discursos leídos ante la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la recepción pública del R. P. Eduardo Llanas, escolapio, el 5 de Abril de 1891, plana 36.*

La existencia de grans despulles romanes estudiades per lo P. Llanas en terme del *Castellar*, comprova una opinió que per primera vegada, nos atrevirém a fer pública, sobre los llochs dits *castellars*, tant abundants en la geografia catalana, y que també s trovan a Provença, a Castella y a Leon, pró que cessan a Galicia y Lusitania. Les montanyes qui han rebut lo nom de *castellar* son, per regla general, estratègiques y dominadores : no hi es freqüent la presencia de grans runes de castells mitjævals, pró sí de murs primitius y restes de remotes civilisacions. Pertanyeran segurament al segle III abans de J. C. los objectes apareguts al puig *Castellar* de Santa Coloma de Gramanet al puig *Castellar* d'entre Caldetes y Arenys, y al cim dels *Castellans* de Calaceyt; y al segle I a III de nostra Era, les del *Castellar* ahont hi hagué *Mendiculeya*.

Los substantius llatins *castrum* y *castellum*, designan una matexa idea. Lo primer, s'ha arromançat en les regions gallega y lusitana, ab la paraula *castro*; mentres que, lo segon, han vingut arromançant los restants pobles del N. y NE. de nostre Península, ab la paraula *castellar*, y son derivat *castelló*. Tenen identich significat *castro*, *castellar*, *castelló*, y sos altres derivats, com *Castejon*.

Los *castellars*, en sa fórmula plural, segons apar avuy en *Castellars de la Montanya*, a Capsech, se transforman en algunes comarques catalanes, en *castellans* y *castellás* : exemples, los cims dits *Castellans* a Calaceyt y a Argenton (serra de Parpers); *Castellás* del Puy, a Peracals; *Castellás* del Abadiat, a la baronía d'Erill, etc. *Castellás* també existeix en la Ribagorça y en lo Sobrarbe, ab la particularitat d'aragonisarse ab *Castellazo* nom d'una població situada als orígens del riu Vero, y de qual paraula n'es diminutiu lo lloch dit *Castillazuelo*, prop de Barbastro.

La fórmula diminutiva *Castelló*, a partir de la Litera y Ribagorça se transforma en *Castellón*, y també en *Castillon*, lloch de cap al Ainsa, ab son compost *Castillon-roy* primer poble aragonès de la Litera.

Derrerament un altre nom ha dominat en aquests territoris vehíns a Catalunya, devallant de les regions castellana y navarresa, lo de *Castejón*. De tal manera, que es comprovat que *Castejón* de Valdejosa, o de Valderasa, *Castejón* de Miedes, de la Barca, *Castejón* del Pont y algun altre, primerament s'havien nomenat *Castelló* o *Castellón*. Afegimhi encara dintre del Aragón, los *Castellons* de Sobrarbe cap a Adahuesca, *Castellón* d'Arbanies, *Castelló* aldea de Castro, *Castelló* cap a Benasch en la ribera Roja, *Castellot* o *Castilloch*, etc., segons figuren en lo segle XVI.

Viu per exepció lo nom *Castro* en algunes terres del actual Aragón.

Exemples, la antiga *Labitolosa* avuy dita *La Poble de Castro*, *Castro-arlana* o *Castarlana* y *Castroserras* o *Casserras*, tots dos propers a

SELGUA : SEPULCRE DEL SEGLE XII D'ART ROMANIC
INFLUIT PER L'ART ALARÁBICH,
CONSERVAT EN LA CAPELLA DE SANT SALVADOR

Benabarre; *Castro-novo* cap a Argaviesca; *Castro-novo* de Zacariel; *Castro* de Arbanies, etc.

Com equivalent a Castellars podem indicar lo nom *Castellanos* abundant en la orografía de Leon y de Castella.

Explica en Juli Soler que, a la vall d'Aran, uns vells enderrochs son coneguts per *Casteret* (a Les) y *Castera* y *Casterasso* en altres indrets. Tenim a la vista, donchs, fórmules gascones de la propria paraula, pró expresives de la matexa idea.

Feta aquesta digressió geogràfica-llinguística la que, seguidament tindrà aplicació al parlar de *Castejón* del Pont y a la que en multiples ocasions segurament tindrem de referirnos, continuarem, la excursió per Selgua. Adrecemnos al temple parroquial, dedicat a la Assumpta, vegent en son interior una imatge bizantina d'interés y en lo campanar cert finestral gòtich curiós per lo groller de la sua factura. Ben construït ab pedra de fil, dit campanar, te mires poliorcètiques, exemplar modern de les iglesies encastellades. Està sense acabar.

Lo major interès arqueològich, a Selgua, lo té un sepulcre de pedra, existent en la petita capella de Sant Salvador, a mitja hora de la població y que han descrit los excursionistes Marian Pano, Fiter y Inglés y algun altre. Pertany a la segona meytat del segle XII, Està fet de pedra tova del pays, ab aplicacions de motllures de pasta dura, imitació de pedra, labor que s'ha de calificar d'arábiga. La sua interessant fotografia excusa tota descripció.

La suposició dels Srs. Pano y Fiter, de que pugua esser lo sepulcre del comte d'Urgell Ermengol III *de Barbastre*, fonamentada ab que Caresmar lo situava no lluny del lloch de sa gloriosa mort, no es gens aventurada. Emperò, res ho fa assegurar, no atrevintnos a dir que, les estatuas del sepulcre, pugan representar al rey Sanxo d'Aragó, al princep Pere o al hereu del Comte y al Abat de Sant Victorià, com s'ha escrit.

Selgua en 1463, fou possehida per Felip Galcerán de Castro, per donació de Joan II. Ermengol de Selgua, fou important personatge d'Algegira o Alcira (Valencia) ahont estava establert en lo segle XIII¹.

Entre la capella de Sant Salvador y l'immediat poble de Castejón, hi ha un pla conegut per *la Campanya*. Alguns pretenen que recorda los fets desenrotllats al temps de conquerirse Barbastro als sarrahíns.

CASTEJÓN DEL PONT O CASTELLÓ CEBOLLER

De Sant Salvador y per camins poch expedit, nostre mal carruatge, nos menà a la carretera que conduceix al poble immediat

1) Ermengol de Selgua surt en los Registres 20, f. 228; R. 22, f. 69; R. 35, f. 48; y R. 40, f. 47 (A. C. A.)

de Castejón. Lo sobrenom *del Pont*, recorda un pont sobre lo Cinca, del que sols ne restan les piles. Avuy lo riu no 's passa, sino es en barca.

Cal saludarlo al famós riu que un jorn constituí lo limit tradicional de Catalunya y Aragó. Sa celebritat en la época romana, la fa patent Lucano nomenantlo *Cinga rapax* aludint als continuats dampnatges que ocasionan ses avingudes. Los alarbs en lo segle IX lo calificaren de *riu de les olives* a judicar per un text d'Arrazí ¹.

Castejón està admirablement situat en una carena dominadora vehentse bona part de la Barbatania, del areny del Cinca y de les montanyes de Litera y Ribagorça. Considerant que Castejón de Miedes Castejón de la Barca (cap a Tudela) y Castejón de Valdejasa (cap a Egea de los Caballeros) se digueren *Castelló* en los segle XII y XIII, enteném podrá situarse a Castejón del Pont, l'antich *Castelló Ceboller*, (segle XI) o *Castellón Cepollero* (segle XII) que tantes vegades surt en la documentació. A no esser que poguessim trovarne un altre per aquest mateix territori, entre nostra població y Montçó y junt a altre pont del Cinca.

Essent lloch de pas del riu, es natural que tothom lo sollicités. Catalans y aragonesos se 'l disputaren, al temps que les dugues nacions estenían llurs dominis per la Litera y Barbatania. Lo calificatiu *ceboller* es molt català; no sols ve aplicat a una vall de la Cerdanya, la vall *Cebollera*, sino que, en 1176, una vila immediata a Valencia, se deya *Cepolla* ² o *Çebolla*. Son significat no 'ns es conegut.

Quan los avenços de les armes del Comtat de Barcelona, s'endinçaren en la comarca de la Litera y part de Ribagorça inferior, y los castells de Pilzà, Purroy y Estopinyà eran de nostres comtes, un cabdill valerós, Pere de Estopinyà, obtingué de Ramon Berenguer III lo castell *Çeboller*, per quan lo guanyàs y ab ell la leuda o dret que cobrava al pas del pont (*ad ipsam alcantaram*).

Pró lo Rey d'Aragó s'adelantà al Comte de Barcelona y en l'any 1130 s'havia apoderat del *Castellon Cepollero*. Axis apar de la interessantíssima carta de població donada en Janer de 1130 per Anfós I *lo Batallador*, en la pobla nova de Montçó «a totos populatores de Castellon Cepollero». Los exhimí de *novena* y los hi otorgà «tales fueros

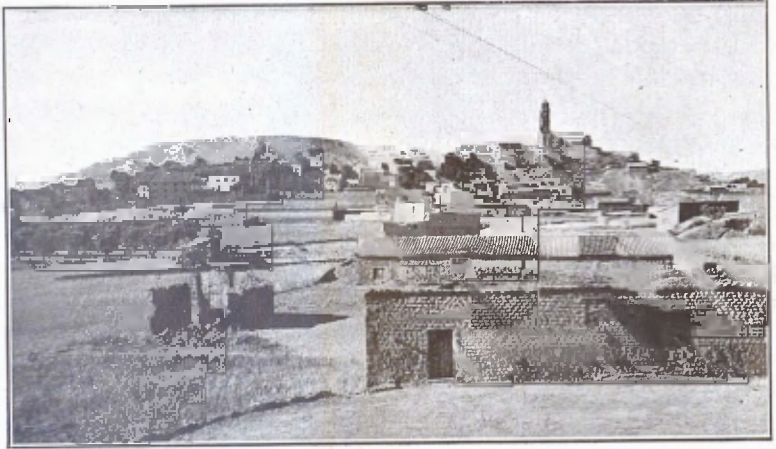
1) Fidel Fita : *Fraga : inscripciones romanas é ibericas*, publicat en *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. XXV, pàg. 257.

2) 1176. La vila nomenada *Cepolla sitam prope satis Valentia civitate*. — Enrich Morera : *Historia del Arzobispado de Tarragona*, v. I, ap. 30.

quales habuerunt illos populatores de Montsone, in vestros iudicios it in vestras causas»¹.

Poch temps després, en 1145, Pere Estopinyá governava Castelló Ceboller².

Lo pont de Castelló Ceboller, se conceptuava agregat a Montçó, tenia personalitat y l'administrava y conservava una confraria o comunitat piadosa. A ella en 1213 llegà lo rey Pere *lo Catòlich*, la

CASTEJÓN DEL PONT, ANTIGUAMENT DIT CASTELLÓ CEBOLLER
LA POBLACIÓ

roca y bastida de Cabasariz. En 1338 pertanyia, aquest pont, a la ordre de Sant Joan de Jerusalem, quan Sanxo d'Aragó, castellà d'Amposta, obtingué pròrroga pera cobrar la tasa del passatge que pagavan los viandants (*transeuntes per flumen de Cinqua, prope villam Montissoni per locum Castillonis Ceboller*). Consistia la tasa, en 1 diner jaqués per cada cavaller ab son troter o altre persona qui lo seguís, 1 óbol per peató, y 1 diner per animal carregat.

Desconexém la època en que dexà de nomenarse *Castelló* prenent lo nom de *Castejón*; crehem seria dintre la Edat Moderna.

Com esdevingué a tota població enfranquida, no hi mancàren pobladors, prenent relativa importancia comarcal. La iglesia be prou ho demostra. Construida en 1562 en la part mes alta de la vila, encara

1) M. Pano en *Boletín de la R. Acad. Historia*, v. XXIX p. 421.

2) Doc. 181 de Ramon Berenguer IV, A. C. A.

coneguda per *lo castell*, té un bon campanar del Renaxement, qual fris inferior, ve ornamentat ab unes efigies.

A dintre la iglesia, tenen interés artístich dos altars, lo hu del segle xv y lo segon del xvi. En lo derrer, se relacionan ab la historia de la localitat, dugues notables figures : la una representa un cavaller ben vestit, en actitud d'orar, tenint darrera a Sant Antoni, segurament lo seu patró : es la segona, una dama també orant, y tenint al

ENATE : LA POBLACIÓ Y LLOCH HONT ESTIGUÉ L'ANTICH CASTELL

costat a Sant Joan Bartista, tal vegada per dirse *Joana*. En altre lloch la esculptura d'un cavaller jacent, obra del segle xvi al xvii, deu mostrarnos lo sepulcre d'un dels darrers senyors de Castejón.

ENATE

Es una vella població situada en un tossal avançat en la confluència dels rius Cinca y Éssera per la que passava la carretera romana. Al altre cantó del Cinca y al seu mateix davant, se veu dalt d'un tossal la petita y ayrejada població d'Estada, comunicantse abdues vores de riu, per una barca. L'areny del Cinca es aquí tant ample, que, tindrà prop de dos kilòmetres.

A Enate hi havia existit un vell castell del que no 'n resta cap recort.

LO GRAU O EL GRADO

Aquí acabarem les excursions per lo Somontano y Barbatania pera donar començ a altres excursions per la Ribagorça y Litera, que constituiràn la segona y tercera part de nostres estudis en les terres de la Catalunya aragonesa, en gran part pertanyents als bisbats de la Seu d'Urgell y de Lleyda, si be en lo civil estan dintre los limits jurisdiccionalns de la provincia d'Osca.

Ab lo nom del Grau se coneix un lloch de la ribera del Cinca, al

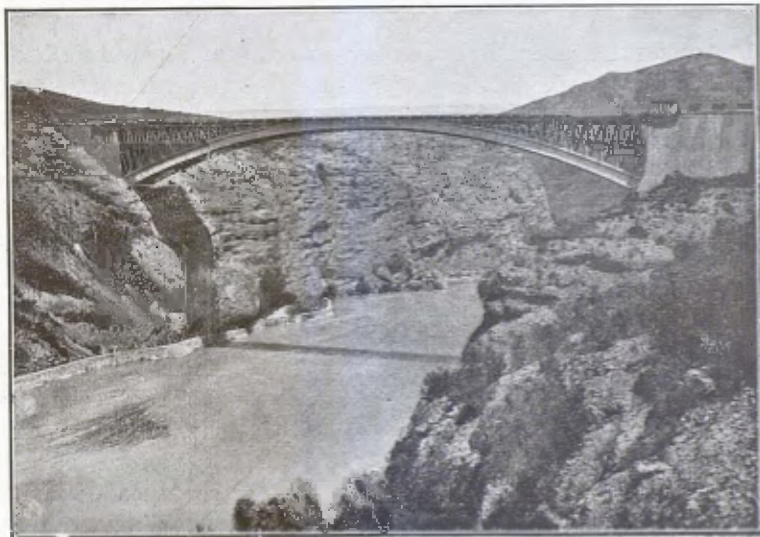
LO GRAU O EL GRADO : LA POBLACIÓ

qui, desde lo segle xv s'està desnaturalitzant, titulantlo exclusivament *El Grado*. La incongruència d'aquesta traducció es manifesta, quan allí mateix, lo poble de *Graus*, molt més important, s'ha dexat sense traduir per *Grados*, consignantse *Graus* en tots los documents oficials.

Lo *grau* que dona nom al lloch, es la famosa cinglera de roca, que lo Cinca ha socavat y partit, en dugues masses que hi resten separades, y perpendiculars a l'encaixonat arený del riu. A gran altura, los enginyers hi construïren, en 1864 hermós pont de ferre lleuger y elegant. Dessota, en la mateixa roca, existeix un bon fragment de vía romana, que fou lo vell camí fins que 's construí la actual carretera. També guanyava lo Cinca ab un pont, avny desaparegut, situat baix, prò al mateix lloch que l'actual. Les antigues parets romanes, exer-

cexen una acció protectora en les hortes vehines, resguardantles de les violencies de les aygues.

Lo pont del Grau, es un limit molt marcat de la Barbatania y la Ribagorça, que ve allí determinada d'una manera quasi indubtable,

LO GRAU : PONT DAMUNT LO CINCA, EN LA CINGLERA O «GRAU»,
QUE LIMITA LA RIBAGORÇA DE LA BARBATANIA

per la conca hidrogràfica del Éssera, a partir de Puy-de-Cinca y Perrarrúa.

Pertanyía lo «castro et loca del Grado», al comte d'Urgell Jaume d'Aragó. En 1414 li foren confiscats per Ferran I després d'apresar-lo a Balaguer, donantlos a Joan de Bardaxí. Confirmà la donació en 1417 son fill lo rey Anfós.

Nos despedim, donchs, de la Barbatania, comarca rica en recorts de la terra catalana, ab aquest breu episodi historich del derrer Comte d'Urgell.

FRANCESH CARRERAS Y CANDI

Clixés de J. Soler

EN BUSCA DEL RIU SOTERRANI DE LES COSTES DE GARRAF

EXPLORACIÓ DE L'AVENC FONT Y SAGUÉ

AQUEST nou avenc fou descobert fa poc temps pel buscador de Salt-de-llop, en Cells de Vallirana, qui ens ne comunicà molts d'altres dels quals no teniem la més lleugera notícia y que esperem, en successives campanyes, poder anar explorant.

Clixé de M. Faura y Sans

EN CELLS DE VALLIRANA DESCOBRIDOR DE L'AVENC

Aital avenc no tenia nom; y, si bé algun del país volia honrar-me dedicant-mel', jo, mentres davallava per aquella gorja que m'engolia, ab els parpys mig plorosos vaig fer recordança de la perdua de l'anyorat amic, l'introductor de l'espeleologia a Catalunya, Mn. Norbert Font y Sagué. Per això, a l'eixir de l'avenc, després de haver-ne fet l'exploració ab mos companys, proposàrem batejar-lo amb el nom d'aquell eminent geòleg, perpetuant sa memoria, tota vegada que es difícil trobar, a la nostra terra, avencs que no tinguin ja propria denominació, encara que pocs són els que presenten la transcendència d'aquest. Desde avui constarà en els nostres catàlegs l'avenc Font y Sagué.

1) Faura y Sans : *Recull espeleològic de Catalunya*, 1907, núm. 272.

El sondatge d'aquest avenc ens havia donat 112 metres, y, per tant, era convenient que, pera baixar an aquestes profunditats a plom y sense interrupció, s'organitzés l'excursió previnguts de tots els estres necessaris y d'aquell material científic y pràctic que 's re-

Clivó de G. Castelló

ESTREBACIÓ DE LA SERRA D'ORDAL

quereix, assegurant així un èxit en l'investigació de dit avenc. No 'ns mancaren aitals elements mitjançant la benemèrita direcció del casal del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA ab la cooperació d'algunes entitats similars, com també per les facilitats que 'ns proporcionà el president de la Cambra Agrícola de Sant Sadurní d'Anoia, en Pere Mir, y molts altres particulars d'aquelles rodalies, ab alguns companys de Barcelona que no nomenem pera no esser, involuntariament, víctimes d'omissions, tenint-los molt presents per lo que s'esmeraren en llur cooperació. A tots, desde aquestes planes, endrecem les nostres mercès.

Tota l'organització s'encaminava a preparar una exploració seriosament científica d'un avenc dels més pregons de Catalunya y que havia d'indicar-nos la portella d'un riu soterrani del qual coneixem la desembocadura a la mar, la Falconera, però ignorant-ne la procedencia y el curs que deu seguir per sota aquella asprosa carcanada de les costes de Garraf.

El dissabte dia 2 de setembre 'ns reunírem els exploradors, trobant-nos a l'avenc ab el P. Adeodat Marcet, expert naturalista y intel·ligent botànic, coneixedor de la flora montserratina; els entusiastes excursionistes Albert Santamaría, Amat, Bertran y Vidal y Riba; l'enginyer Sr. Castelló, qui s'havia d'encarregar de l'instal·lació telefònic-soterrania; el conegut propietari Sr. Mir y Ràfols, acompanyat dels homes necessaris per ajudar-nos a treballar en aquella penosa tasca; etc. Tot seguit instal·làrem les tendes de campanya, ordenàrem tot el material espeleològic, y disposàrem la distribució del personal pera que l'endemà poguessim emprendre la davallada a l'arribada dels companys de Barcelona, sens perdre temps. Així ho deixàrem tot organitzat.

A primera hora del dia 3 estaven ab nosaltres el Sr. Soler y Pla y en Segura, els quals vingueren en automòbil, que deixaren generosament al nostre servei; més tard hi vegerem el Sr. Girona, del Institut Agrícola, ab altres individus de diferents entitats barcelonines; també s'hi presentà 'l propietari dels terrenys ont correspon l'avenc, el Sr. Olivella, animat d'una gran curiositat; etc., etc.

Ressenyarem ara a grans gambades el curs de l'exploració, pera després deduir-ne una serie de conseqüències aprofitables pera la ciencia.

L'avenc està situat en una de les estribacions de la vora d'Ordal, que parteix del nomenat coll de la Creu, a uns 25 minuts d'aquest y a uns tres quarts del poble, a mig vessant dret del torrent de l'Arcada, mirant vers el SE. y vora 'ls avencs de la Verdor y de Salt-de-Llop, que ja foren explorats l'any anterior. Està enclavat en un terrer accidentat y encinglerat, rodejat d'una boscuria característica del pi que lluita pera alimentar-se arrelant-se en aquell rocam nu, de calíça compacta. Correspon a la propietat del Sr. Olivella y al terme d'Olesa de Bonesvalls. La formació geològica d'aquest terreny pertany al cretaci, com tot el maciç de la costa de Garraf; y està corcat arreu pels efectes de les corrents soterranies. Es aquesta comarca ont més abunden els avencs y ont s'han trobat els de més fondaria, com el de la Ferla, que s'apropa als 200 metres; el Bruch, 160; el de l'Esquerrà, uns 150; ignorant-se 'l veritable fons de cada un.

La boca de l'avenc Font y Sagué es imponent en sa petitesa, obrint-se negrosa rectament fins al seu fons, a una profunditat de més de 120 metres; passant desapercebuda pera 'l vianant, degut a ses reduïdes dimensions.

La nova havia corregut arreu per tots aquells pobles, y anava arri-

El xè de G. Castelló

L'ARCADA : PONT NATURAL DEL TORRENT AL QUAL DÓNA NOM

bant de per aquelles rodalies gent y més gent, a la qual sempre atrau la curiositat pera presenciar aitals espectacles; puix, encara que mig incrèdols en les nostres atrevides exploracions, estan desitjosos de veure ab llurs propis ulls la davallada dels conqueridors de les paoroses foscuries dels avencs. Fou necessari que, en aquells moments decisius y de penós treball, una parella de la guarda civil y algun guarda jurat cuidessin de mantenir la gent a certa distancia del lloc d'operacions.

Tot estava preparat : dins de l'avenc estava penjada l'escala de corda, d'uns 120 metres de llargaria, ben lligada a les soques dels pins més propers, y assegurada en el que hi ha a la mateixa boca de l'avenc; a un costat els dos rodets de corda ab els quals havien de subjectar-se els exploradors, preparats pera poder anar descapdellant metres y

Clixé de G. Castelló

DIRIGINT L'INSTAL·LACIÓ

més metres, escorrent-se per una corriola que rodava sostinguda per un eix subjectat entre dos taulons; el telèfon, expertament muntat pel Sr. Castelló, estava a punt de funcionar, fent-se les degudes proves pera més seguretat; els fotògrafs, anguniosos pera poder impressionar plaques interessants, buscaven lloc a propòsit pera aprofitar els moments crítics d'una davallada; els que havien d'acompanyar-me a resseguir les entranyes de l'avenc estaven vestits convenientment, com se pot veure en alguna de les fotografies que acompanyem; y tots aquells jornalers que havien d'ajudar-nos, així com tots els demés auxiliars, estaven en llur lloc.

Donava jo les últimes instruccions en mig d'un silenci imponent, quan me preparo pera emprendre la davallada. Als pocs moments vaig desaparèixer dins d'aquella gorja esfereïdora que m'engolia, escorrent-me per sota 'ls taulons que cobrien quasi tota la boca de l'avenc, després d'haver donat l'últim *ab Déu siau!* a tot lo existent en eix món, pera endinsar-me en les entranyes de la terra.

Clisé de G. Castelló

PREPARANT L'INSTAL·LACIÓ

Tant prompte començarem a davallar, oviràrem que l'avenc s'allargaçava vers ponent, com si anés engrandint-se més y més; y als 25 metres trobàrem un roca-llis sallent, ont poden romandre en certa posició dugues persones, ab perill d'una esllaviçada fatal. Després continúa l'avenc ab superbia espatarrant : feréstegues cristallitzacions estalactítiqües pengen esfumades per aquelles foscuries, que arreu resisteixen contra la conqueridora y perfidiosa llum dels nostres reflectors, malgrat els quals no poguerem distingir detalls d'aquell grandió palau d'abims.

Mentres me feia càrrec d'aquells paratges de la natura salvatge, m'adono que a pocs metres més avall teniem encallada tota l'escala de corda que havíem escorregut. Fou necessaria la companyia d'un altre explorador pera desfer aquella troca embrollada; y als pocs mi-

nuts l'intrèpit y valerós company Albert Santamaría ja estava al meu costat pera treballar en aquella perillosa operació d'estimbar tota l'escala al fons de l'avenc. En aquells moments en Santamaría no perdé la serenitat al despendre-s aquell munt d'escala de

Clixé de G. Castelló

EMPRENENT LA DAVALLADA

corda, estiragaçant-se tota ella ab una forta sotragada, y sense lloc ont apoiar-se dins d'aquella pregonesa solitaria.

Aquella boca de monstre devorador engolia metres y més metres de cable : tota una peça de 110 metres s'havia acabat, y fou necessari fer una lligada ab la que portavem en l'altre rodet pera que 's pogués arribar al fons.

Desde mig avenc era inútil esforçar-se en cridar, perquè a dalt no sentien una paraula, y tant sols podia arribar a la boca de l'avenc una feble vibració de la sirena. El telèfon funcionava fidelment : era l'únic medi de poder anar donant les instruccions an els que treba-

llaven a la superfície; fil misteriós, mitjançant el que establirem una comunicació directa del món extern ab el soterrani.

Després d'aquell replà que 's troba als 25 metres, l'avenc segueix aixamplant-se cap a ponent, si bé continúa rectament; y l'escala de corda s'escorria, aplomada, per una recolzada, fins a trobar un trau més reduït y negre, pel qual desapareixia tota l'escala de corda,

Clixé de M. Faura y Sans.

CORDA AVALL

retorçant-se, pera poder-hi passar, l'explorador, entre dos penyes gegantines que resten estampides en el sí d'aquelles feréstegues reialeses. Desde aquest punt s'ovira a l'enfront una negror que 'ns amaga ulteriors temples soterranis que no podem distingir, y les parets dels quals deuen tenir més de 25 metres; tenint en compte que aquella cripta 's retorça en sa constitució, canviant de direcció : apar com si hi hagués un gran túnel que 's dirigís vers al nord. Es impossible descriure lo que empeteix l'home 'l sentir-se penjat d'una escala de corda en les entranyes de la terra.

A un costat hi ha un hermós roca-llis brodat per la tosca que forma l'aigua que per allí s'escorre. Intentàrem passar per ell pera veure

Dibux de J. Llongueras

L'AVENC FONT Y SAGUÉ

si podem seguir explorant en direcció an aquelles monstruoses cambres; més tot fou inútil, car era de tal inclinació, que no podem sostenir-nos-hi, y al fons ens esperaven altres boques d'inexplorables precipicis, que ab els reflexes de les estalactites se presentaven furiosos, ensenyant-nos punxagudes dentadures preparades pera devorar-nos. L'angoixa y l'inquietut volia dominar la nostra animositat, y, en aquestes lluites psíquiques, treballavem ab fermesa y constancia.

Penosament se passa per aquell trau, fent anguilejar el nostre cos per entre roques y penjolls de marlets voltejant l'escala de corda pera complicar les operacions.

Ja som a més de 80 metres, quan davalllem per un altre avenc d'estructura artística y una encisadora delicadesa d'estalactites meravelloses. Es com una gran esquerda d'uns 15 metres de llarg per 4 o 5 d'ample, sense cap galeria en solució de continuïtat. Aquí l'escala de corda passa pel mig d'aquest pou soterrani brandant y retorçant-se, envoltant-se ab el mateix cable de l'explorador, els fils del telèfon y la corda que sosté 'l reflector. Per la pràctica en desfer aitals embulls, poc a poc se van normalitzant les operacions; y, ab tot y això, fou inevitable que, pera més ordre, se trenquessin els fils del telèfon a l'arribar ja al fons, substituint-lo ab els cops de sirena mitjançant una combinació pràctica y convencional. Erem als 120 o 125 metres!

El tall que presentem donarà una lleugera idea d'aquest nou avenc; emperò es difícil presentar la revolució caòtica en que estan constituïdes aquelles cambres de fades divinals, de les quals ens fou totalment impossible 'l poder treure fotografies, per no tenir lloc ont apoiar el trípede ab la màquina, malgrat el nostre interès en treure alguna impresió real d'aquelles capritxoses construccions soterrànies. Dugues co-

lumnates empotrades a les roques s'aixecaven fins a perdre-s de vista, totes brodades de dalt a baix ab una regularitat sistemàtica.

També davallà al fons de l'avenc, ab nosaltres, pera buscar quelcom interessant pera la biospeleologia cavernícola, el nostre bon amic Rvnd. P. Adeodat Marcet, benedictí de Montserrat, ab aquell noble afany de prendre anotacions científiques que tant el caracteritza.

Mentrestant, el Sr. Soler y Pla, l'Amat y en Bertran davallen fins an aquell primer y únic replà que ja havíem esmentat, rellevant-se pera comunicar a dalt les nostres indicacions y pera una bona marxa en les operacions.

Pera poder pujar jo, que era l'últim que restava al fons de l'avenc, hi hagué un petit contratemps; s'encallà el cable ab l'escala, y no baixava; y l'encallament persistia, fent-se necessari el guanyar temps, car la respiració era molt dificultosa en aquell embut, per la condensació de gasos irrespirables, y jo portava prop de sis hores de penós treball. Després de molt esgargamellar-me vaig conseguir fer-me entendre pera que baixés mon benvolgut company d'exploracions soterrànies el diligent y animós Bertran, qui ja estava acostumat a aitals peripecies per haver-nos acompanyat en anteriors exploracions d'altres avencs.

En Bertran, en aquells moments, se trobava en el replà aquell: pujà a dalt y es proveí d'una peça de cordill fort, d'uns 150 metres, y davallà seguidament fins al fons pera trobar-me. Havent-se fet ja tots els estudis y observacions de l'avenc, llavors vaig pujar. Se quedà en Bertran ab el cordill, el qual lligàrem en el barrot ont anava jo assegut, pera que després ell anés tirant y l'hi retornés pera utilitzar-lo; cosa que ferem no sense algunes dificultats, ja que després, malgrat l'acompanyar y estirar en Bertran desde baix el cable ab el cordill que s'hi havia lligat, aquest no obeïa del tot. No obstant, així conseguírem poder sortir tots d'aquells abims.

Abans de donar per finides les operacions, invitàrem en Novançà, d'Ordal (un dels homes del país que ab més ansia y entusiasme ens havien ajudat), a que hi baixés un bon troç avall. Ne sortí molt satisfet després d'haver baixat fins a uns 50 metres. Tots sos companys li feren preguntes y li donàren enhorabones; quedant-nos ell molt agraït d'haverse pogut entafurar en aquell pou, ple de misteris pels desconexedors de les grandiositats de les cavernes.

Erem al cap-vespre. La major part d'excursionistes retornaren a Barcelona aquella nit. La despedida fou afectuosíssima. Arreu ens endreçaven felicitacions y enhorabones, premiant-nos ab fortes encaixades els treballs d'aquelles fatigoses exploracions.

Falagueres impressions s'emportaren tots aquells camparols que de diferents pobles havien comparegut, extenent per tota la comarca el resultat del nostre viatge soterrani, desapareixent fantàstiques tradicions que dels avencs contenen els pobles. Tot-hom volia veure aquells animalons cecs que recollirem del sí de l'abim; y feien mil preguntes sobres aquells éssers petits, interessant-los el *perquè* y *com* viuen aquelles bestioletes en llocs de negres foscuries.

Fou admirable l'organització que pera aital exploració s'havia executat; y n'podem estar ben satisfets, tota vegada que no hi hagué la més lleu lesió de cap dels companys. Remerciem coralment la tasca que pera conseguir-ho realitzaren els benvolguts companys socis del CENTRE EXCURSIONISTA, Eduard Vidal y Albert Santamaría, al mateix temps que an el distingit propietari Pere Mir, de Sant Sadurní, qui per sa influencia y relacions ens proporcionà elements pera portar a cap els nostres plans.

El temps anava passant : fou necessari abandonar aquell lloc; y, per manca de claror, així com perquè els nostres cossos ens exigien descans, deixàrem pera l'endemà al matí el desmuntar l'instal·lació. Ab uns quants companys ens dirigirem a Ordal, mentres que alguns se quedaren a dormir en les tendes.

Al despedir-nos, alegrois, ab els que retornaven aquella nit a casa llur, se reflexava en la cara de cada un una satisfacció especialíssima després d'un èxit total; prometent-nos mutuament el tornar a reunir-nos per aquelles solitaries montanyes, esplaiant-nos en assistir a un espectacle tant pintoresc, animat y atractívol.

A l'arribar al poble d'Ordal ja estava tot-hom minuciosament enterat dels nostres treballs, rebent-nos ab alegria els grans y els xics, homes y dones; preguntant-nos lo que havíem vist, y admirant-se dels escarbatets, aranyes, mosquits, etc., que havíem recollit.

De bon matí, l'endemà, retornàrem a l'avenc, ab una brigada d'homes, pera desfer l'instal·lació y recollir el material. Estiguerem tot el dia treballant, ab més fermesa que el jorn anterior; car les dificultats foren moltes, y en aquestes profunditats se fa difícil el dominar l'escala de corda. Ab paciència y constància poguerem extreure aquella llarga graonada, havent d'abandonar-ne uns quants metres. En Santamaría, qui sempre està joiós y amatent en els perills més seriosos, se caracteritzà per sa serenitat en tant crítiques circumstancies; y no vull intentar descriure aquell sust que ns donà, quan era a pocs metres de la boca, al sentir-se l'ensorrament d'una gegantina columna, tremolant les roques com si un furiós terratrèmol les fes trontollar, tota vegada que mes orelles encara resten punyides d'a-

quell terrabastall de roques que rodolà per les entranyes de la terra.

Era al vespre quan deixàrem recollit tot el material espeleològic.

Tres jornades hem empleat en aquesta exploració. Ha sigut la més seriosa de totes les que portem fetes en les nostres campanyes espeleològiques.

Ab el P. Mercet, en Pere Mir y en Santamaría, retornàrem molt satisfets, aquella mateixa nit, a Sant Sadurní d'Anoia.

Y fins a un altra!...

* * *

MATERIAL RECOLLIT Y CONSIDERACIONS CIENTÍFIQUES:

Lo més interessant fou el trobar en el fons de l'avenc alguns individus d'una classe d'escarbatets cecs, que corren ab gran velocitat. Són d'un color de cirera clar, quasi transparents. Les antenes les remouen furioses en totes direccions mentres avancen y corren per entre les pedres del rocam caigut del fons; y això s'explica molt bé, perquè, en aquelles banyetes llargues, hi tenen localitzat el tacte, que es precisament el sentit que 'ls dèu guiar pera caminar. Una altra particularitat observàrem, que val la pena de tenir-se en compte: que d'aquests individus ne recollírem també en el replà que 's troba als 25 metres de la boca. Emperò 'l cas curiós es que 'l jorn de l'exploració solament n'agafàrem alguns individus, molt pocs, mentres que l'endemà, tot desfent l'instal·lació, ab gran sorpresa, ne vegerem en relativa abundor; lo qual demostra molt bé que aquells insectes tenen extraordinariament desentelat l'orgue del oït en recompensa de l'atrofia o desaparició del de la vista, al mateix temps que conserven un bon olfat, tota vegada que corrien cercant les engrunes d'alguna galeta que menjàrem el dia abans.

Això ja no 'ns ve de nou als que estem acostumats a viatjar per entre l'escorça de la terra; car en altres avencs hem pogut observar que aitals individus no 's mouen, o segueixen calmosament llur camí, ab tot y dirigir-los la llum del reflector, lo qual prova que no tenen ulls: en el lloc d'aquests se veuen, amb el microscopi, unes petites taquetes fosques, que, si bé no constitueixen l'orgue visual, jo crec que poden rebre impressions fototàctiques d'algunes substancies dèbilment fosforescents que a voltes se troben en les cavernes. Y, en canvi, si 'ns entretenim, ab un paper de fumar, a fer soroll a certa distancia de l'individu, veiem com aquest fuig furios y corre en totes direccions sense saber lo que li passa; lo qual ens demostra que senten les més lleugeres vibracions sorolloses.

Els individus que arreplegàrem els enviàrem a l'eminent especialista en coleòpters cavernícols Mr. Jeannel, del Laboratori Aragó, de Banyuls-sur-Mer. La determinació de l'especie a que pertanyen confirmà mes suposicions. Ab el P. Mercet, dins de l'avenc, mentres els recollíem, recordavem les relacions fisiològiques y anatòmiques que podien tenir ab aquells que per primera vegada agafàrem a l'avenc d'en Roca de Corbera, sobre 'l Maset Dispanya, distant de l'avenc Font y Sagué uns 5 kilometres en ratlla recta; troballa que fou llavors interessant per esser una especie nova per la Ciència 'l *Troglocharinus Ferreri* Reitt.

Efectivament, aquells escarbatets són el mateix *T. Ferreri* Reitt. Y ¿com s'explica que aquesta especie 's trobi en avencs tant distants, ja que es comú, en biospeleologia, que en cada cova o avenc hi hagi ses especies propries y exclusives? ¿Seran una realitat aquelles suposades comunicacions soterrànies? Jo crec que sí. Y Mr. Jeannel, acompanyat de M. Racovitza, l'any anterior, pogué comprovar que aquesta especie ocupava tot el maciç cretaci del baix Penadès, o sigui de les costes de Garraf¹.

Una altra troballa cridà la nostra atenció. Al cap-d'avall de l'avenc recollírem unes concrecions calices sumament curioses. Se tracta d'unes formacions oolítiques, això es, uns pinyolencs de pedra com ous de colom, que 's constitueixen per les noves capes que van sobreposant-se, engruixint-se cada vegada més. Això es degut a les petites partícules de calç disolta que porta l'aigua d'aquells degotalls plorans, les quals, al mullar aquesta les roques, segueixen formant noves capetes sobre les anteriors.

A l'estudiar el dinamisme intern que té sentats sos règims en aquelles revoltes cavernes, hi observàrem que tota l'aigua que s'escorria per les parets, y els molts rajolins que per allí hi havia, no 's quedaven entretinguts : en el fons de l'avenc no hi havia cap estanyol, fonent-se tota l'aigua, que s'escapava per entre 'l pedregam del sol. Això 'ns revela l'existència d'altres abims molt més pregons que estan vedats an els espeleòlegs; y que l'aigua que s'escorre per aquest avenc passa a cavernes ulteriors, per les quals seguiran indubtablement les corrents soterrànies que alimentaran aquell suposat riu.

CONCLUSIONS:

Y no n'hi ha prou, d'això; sinó que, aprofitant la curta estada y

1) Jeannel (R.): *Nouvelles espèces de Bathysciinae cavernicoles (Coléoptères des Pyrénées espagnoles)*, 1911, pàg. LXXXII.

atenent als nostres afers d'observació, ens sorprengué un altre fenomen. En les parets de l'últim troç de l'avenc distingírem unes *ratlles de nivell* molt característiques y que arriben molt amunt. En aquestes ratlles hi ha una petita capa de fang llotós de colors groguencs. Això 'ns féu recordar unes ratlles similars de brossa que trobàrem en un recó de l'avenc d'en Roca, tenint molt present que an aquest va a raure 'l torrent de Puig d'Agulles y que feia pocs dies que havia plogut moltíssim. Doncs bé : suposo jo que en l'avenc Font y Sagué succeeix lo mateix que en l'avenc d'en Roca : en un y altre suposem altres cavitats més pregones, de més o menys reduïdes dimensions, per les quals corren les aigües, emperò que, en noves avingudes, no poden engolir-les totes, y forçosament han d'embassar-se en les clotades dels avencs, sostenint un nivell de pressió hidrostàtica convenient a la sortida de les aigües entretingudes. Y sens dubte que aquest ha d'ésser el camí vers els grans afluents an aquell riu soterrani.

Però jo encara pretenc anar molt més enllà al reflexionar sòbres la naturalesa d'aquell fang groguenc que trobàrem en les parets de l'avenc Font y Sagué: les calices del cretaci, per hidrodescalcificació, deixen unes argiles molt roges, que trobàrem en l'avenc nou descobert en una de les pedreres d'en Parellada que visitàrem antany, lo qual també es característic de les coves del Lladoner, etc.; per tant, no podem suposar que aquell llot pugui provenir de les rodalies de l'avenc : ha de venir, indubtablement, de molt més lluny.

Y an aquest objecte van endreçades mes personals suposicions sòbres el probable origen de les aigües del riu soterrani que traspasa per les costes de Garraf y desemboca a la mar, en la Falconera; de les quals ja havíem fet alguna indicació¹ a l'exposar alguns dels feno-

1) Faura y Sans : *Espeleologia de Cataluña*, 1911, pàg. 97 y 98. — «*Ríos subterráneos*. —..... En San Sadurn d'Anoia, acaee un fenómeno muy curioso, que consiste, en que el terraplén de la vía férrea, después de cierto período de años, se hunde..... Por aquella dirección pasa la gran falla que atraviesa todo el Penadés; nada pues de extraño que por allí se hubiese formado una corriente subterránea..... Por eso repito que podemos, con cierta probabilidad, asegurar la existencia de un río subterráneo que atraviesa el Penadés.

Otro caso es el de la *Falconera*, desagüe de un verdadero río subterráneo. En el fondo de una sima interior de 42 metros, junto al mar, en uno de los grandes acantilados con que terminan las costas de Garraf, surge un manantial muy caudaloso..... A poco de salir de entre las rocas se confunde inmediatamente con el agua del mar..... podríamos atribuir el origen de este río a las infiltraciones de las aguas de Calaf y Cardena, donde existen formaciones salinas; pero lo más probable y racional es atribuirlo á la predicha corriente del Penadés, pues podría muy bien aquella atravesar todo el macizo cretácico de las costas de Garraf, dado el número de fallas, diaclasas y litoclasas de que está cuajado.»

mens hidrològics més notables de Catalunya. Jo crec que aquell llot groguenc procedeix de l'arrastrament de la descomposició de petites partícules d'aquelles margues grogues que tant abunden en el Penadès. En les noves avingudes de les aigües, se remouen les substàncies llo- toses : les aigües terroses se les emporten sospeses, seguint llur curs natural. Emperò aquestes aigües no poden córrer lliurement, com en la superfície de la terra, ont, ab gran tràfec, busquen un baix nivell, y així corren fins a la mar. Per les entranyes de la terra han de seguir

EIXIDA DEL RIU SOTERRANI DE LA
FALCONERA

Clixés de M. E. G. Racovitzá

PAS A L'ESTANY-BIAU Y A LES GALE-
RIES SOTERRANIES DE LA FALCONERA

un curs rítmicament dirigit per les lleis universals de les pressions piessomètriques, estancant-se en aquelles cavernes corcades, formant grans depòsits, quan no poden ésser engolides.

Veus-aquí 'l perquè nosaltres trobarem fins a certa alçada un llot extrany, del qual es portadora l'aigua soterrania de les grans avingudes, que forçosament s'han d'aturar en aquest abim, mentres les aigües s'infiltraen seguint llur curs natural; y això deü passar sincrònicament en tots els avencs de regular fondaria d'aquelles rodalies. Mentres l'aigua resta quieta, aquelles menudes partícules argiloses s'arpleguen en les rugoses parets de l'avenc; y, al baixar de nivell les aigües, llavors van deixant aquelles faixes fangoses que 'ns sorpren- gueren en el fons de l'avenc Font y Sagué.

En resum, podem ja formular la més probable teoria sobre l'ori- gen del riu soterrani de les costes de Garraf ab una breu descripció :

L'antiga badia del Penadès s'omplenà, en les últimes formacions geològiques, quan s'hi reunien les aigües de tots els voltants. Avui,

apart de les corrents superficials externes dels rius que atravessen aquella comarca, encara hi ha grans infiltracions en els vessants de les serralades que la voltan. Aquestes infiltracions s'arreglen en els estrats més inferiors, formant extenses *nappes*. Les aigües, al pujar de nivell piessomètric, han de buscar-se extranyes sortides.

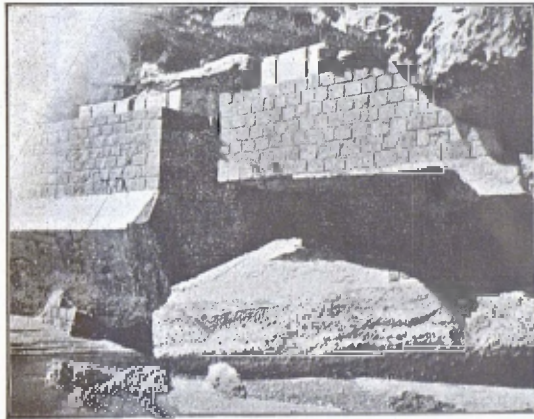
Per la part més meridional del Penadès passa una llarga y pregona falla que trenca els estrats. Aquesta classe de falles acostumen a servir de conducció de les

aigües soterrànies, y tal volta una bona part de les que s'arreglen en el sotsol del Penadès aflueixen an aquestes valls internes: per això al SE. de Sant Sadurní, junt a l'Anoia, s'enfonsà el terraplè: per ésser proper an el lloc de l'encreuament de la via ab aquesta gran falla que avuiencara està en moviment, entre els terrenys oli-

gocènics y miocènics. Tal volta pugui tenir-hi alguna relació aquella font intermitent que hi ha en un vessant NE. de Subirats, nomenada *Font Santa*, que raja ab una periodicitat de set a nou anys.

Aitals aigües deuen seguir llur curs per entre les esquerdes y falles que abunden en el maciç de les costes de Garraf; y per això creiem, no sense fonament, que les aigües de la Falconera són procedents del Penadès.

En altres exploracions d'aquells grans avencs que ns manquen fer, tal volta podrem exposar ab datos més concrets aquesta nostra teoria sobre l'origen de les aigües de la Falconera, que tant havia preocupat a l'eminent geòleg català Mn. Font y Sagué¹.

Clisó Bertran

MUR DE CONTENCIÓ, AVUI DESTRUÏT,
A LA FALCONERA

M. FAURA Y SANS

1) Font y Sagué: *Excursió espeleològica a la Baronia d'Aramprunyà*. (BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, any IX [1899], núm. 57 y 58.)

L'AMOR A LA NATURALESA

QUAN un hom se troba sol, ben sol, al mig de la Naturalesa (no d'aquesta Naturalesa migrada que envolta les grans urbs, sinó d'aquella Naturalesa aspra, salvatge, lluny de tota humana habitació, rublerta de diversitat de tons y de ramors, de forts contrastos de llum y ombra); quan un hom se troba al mig d'alteroses serres els cims de les quals coberts de neu, ab la tebior dels primers raigs del sol de l'estiu van regalimant per xaragalls y torrenteres, ja esmunyint-se l'aigua, calladament, per entre l'herbam de les verdes prades, ja despenjant-se, sorollosament y esbojarradament, per estimballs y cingleres, pera anar a jaure al fons de negra y pregona gorja, o bé a portar son tribut als rius qui han de fertilitzar les llunyadanes planes; quan un hom, al trobar-se al mig d'aquella soledat, compara la seva petitesa ab la grandiositat del paisatge que 'l rodeja, no pot menys de sentir-se cor-près de cert sentiment de respecte y admiració per tant sublim espectacle. Més ni l'admiració ni 'l respecte són amor. Pera que aquest se desperti es precis que l'espectador tingui prou coneixements pera comprendre tota la bellesa del conjunt y dels detalls que té a la vista; que sàpiga 'l paper que cada un d'aquests detalls desempenyen en el gran laboratori del Món : en una paraula, no pot estimar la Naturalesa qui no la coneix, y no la pot conèixer qui l'ha vista sols en eixes ràpides excursions en que 'l paisatge 's veu com el descapdellament d'una llarga veta cinematogràfica. Pera conèixer-la es precis viure íntimament unit ab ella; y qui així hi viu, a menys de ser completament castrat de l'intel·ligencia, ha de sentir la curiositat, més encara, un ardent desig, de conèixer-la més pregonament; aquell desig qui va fer exclamar al poeta :

«Jo voldria foradar-la,
l'immensa closca del cel,
per sapiguer lo que hi ha
molt més enllà dels estels.»

Y, sols quan la conegui ab totes les seves perfeccions y tots els seus rampells, serà quan podrà estimar-la.

Els qui creuen que n'hi ha prou ab veure-la ràpidament pera estimar-la, confonen llastimosament el verb neutre *agradar* ab el verb actiu *aimar*.

Quan, anant pel carrer, veiem una dòna d'esculptural bellesa, conjunt de gracies y perfeccions, una d'eixes dònes qui, fent-nos faltar a la més elemental educació, fa que 'ns aturem y girem pera contemplar-la més bella estona; diem que l'estimem? No : diem sols que 'ns agrada. L'amor es l'irresistible atracció de dos sers l'un vers l'altre, la compenetració de dugues ànimes que 's coneixen y s'estimen per les qualitats que mutuament les adornen; y ¿com poden conèixer-s, com poden compenetrar-se, si no s'han tractat?

Só passat la major part de la meva juvenesa al peu d'una estatua de tamany natural de la Venus de Mèdicis, una de les més perfetes representacions de la bellesa femenina, y admirava (com no fer-ho?) la puresa de les seves formes; però jamai se 'm va ocórrer estimar-la, perquè l'artista s'havia oblidat d'infundir-li una ànima, y aquell conjunt de perfeccions me parlava sols als ulls, no al cor.

En canvi, estic tant enamorat de la Naturalesa, que quasi, soc panteïsta. Y n'estic tant enamorat perquè só passat al mig d'ella les dugues terceres parts de la meva llarga vida; perquè la só estudiada lo mateix en els seus moments de dolça placidesa que en els seus raptés de furor, així enjoiada ab la seva variada flora primaveral com coberta del blanc mantell de l'hivern. L'estimo perquè quan, ab el cor nafrat pels desenganys del món o per les contrarietats del viure, som acudit an ella, sempre hi só trobat els consols propis d'una tendra y piadosa mare. L'aimo, en fi, perquè 'm som compenetrat ab ella de tal manera, que sé que, per qui sab comprendre-la,

«tot, en el món, té una parla,
desde les flors y els ocells
als milers de móns que poblen,
que poblen el firmament».

Y, precisament perque l'aimo, desitjo que tot-hom l'aimi com jo; y perquè així ho desitjo es per lo que 'm complasc en descriure les seves belleses.

Hi ha enamorats gelosos que voldrien tancar ab set panys y claus la llur aimada, pera que ningú més que ells pogués fruir de la llur vista. Els que 's limiten a contemplar la Naturalesa, guardant dins llur sí les impressions que 'ls causa, són com aquells enamorats. Això suposant que sàpiguen contemplar-la; perquè pera fer-ho 's necessita tindre cert sentiment artístic, y aquest es un do natural del qual, malhauradament, no tots estem proveïts. Y, qui sigui artista de debò, jamai se contentarà ab la mera contemplació de la Naturalesa:

si es pintor, la reproduirà en les seves teles, com en Berga, en Pahissa, l'Urgell o en Vayreda, pera no parlar més que dels de casa nostra; si es poeta, la descriurà en els seus cants, com Mn. Cinto Verdaguer, l'Apeles Mestres o en Maragall; si es prosista (que també hi ha prosistes poetes), la pintaran de mà mestra en les seves noveles, com ho han fet la Victor Català, en Narcís Oller, en Bertrana, en Massó Torrents y en Ruira; si músic, traslladarà al pentagrama les seves dolces ramors o l'irada veu de la tempesta, deixant-nos planes rublertes d'harmonía, com les de l'Anselm Clavé, en Pep Ventura, en Millet y en Nicolau. Precisament perquè l'Art es la més bella manifestació de l'humana intel·ligencia, el més sublim grau de cultura que pot assolir l'home, es per lo que són tant pocs els artistes que hi han il·lustrat ab llurs noms l'història del progrés humà. Y l'Art, pera que sigui tal, ha d'estar basat en la Naturalesa : qui no s'inspíri en ella, mestra de bellesa y sentiment, sols podrà produir un art barroer y convencional.

Jo, quan veig un bosc, hi veig quelcom més que un adornament del paísatge : hi veig la conservació de l'humitat, que es la vida de la terra que habitem. Ont no hi ha boscos, la pluja, en lloc de ser un bé, es una veritable calamitat, puix tot ho arrocega y s'ho emporta cap a mar. Quan veig obrir-se una flor, quedo encantat veient com pren els seus més bells colors pera rebre en el seu ovari 'l polen que l'ha de fecundar y assegurar la reproducció de l'especie. Fins quan veig una roca no puc menys d'admirar aquell amor immaterial, nomenat *atracció*, que fa unir y manté juntes ab tal força les seves molecules, que no hi ha medi de separar-les sense usar de violencia. Sé que tot, en la Naturalesa, fins el llamp, que purifica l'aire, té un fi determinat; y, com que sé que aquest fi es bo, per això l'estimo. Però jo no podria saber això si no l'hagués estudiada, ni no hagués fet més que veure-la a corre-cuita. Vista d'aquesta manera, podria agradar-me : mai inspírrar-me amor.

Si l'objectiu de l'excursionisme no fos més que 'l d'enfortir les cames y treure a pasturar la vista, aquest CENTRE no podria vanagloriar-se de tindre la preuada col·lecció de butlletins, anuaris y memories que avui posseeix; publicacions, totes, a les quals cadaú de nosaltres ha portat la predreta dels seus coneixements pera aixecar un gros pedrer en honra y gloria de la nostra patria. Si no hagués tingut altre fi que 'l de fer gimnàstica corporal, podrien haver-hi guanyat quelcom baix el punt de vista físic els seus socis; més cap profit n'haurien tret ni l'història, ni l'art, ni la ciencia de la nostra terra.

Per altra part, la missió de l'home es quelcom més que la de ve-

getar y morir: les generacions passades li han deixat en herencia tot un tresor de coneixements, y té 'l deure de conservar-lo y augmentar-lo pera transmetre-l a les generacions futures; y no es limitant-se a embadalir-se davant de la Naturalesa com pot complir aquest deure.

CELS GOMIS

Barcelona, janer de 1912.

CRÒNICA DEL CENTRE

JANER DE 1912

EXCURSIONS Y VISITES

Durant els dies 6 y 7 de janer prop-passat se realizaren dugues importants y boniques excursions: una cap a Biosca, serres de Llobera, Solsona, serres de Torragassa y Miravet y Pons, organitzada pel nostre president D. César A. Torras; y una altra vers Lladó, Besalú, Serinyà y Banyoles, que ho fou per la Secció de Fotografia, a l'objecte de visitar els notables monuments històrics existents en aqueixes poblacions y treure-n diferents clixés ab destí a l'Inventari gràfic de la nostra terra.

Ab el propri objecte la mateixa Secció de Fotografia organitzà una altra excursió pera 'l dia 21, visitant les romàniques esglésies de Sant Pere de Terrassa, les restes del seu antic castell, y tot quant de més notable guarda aquella important ciutat.

La Secció d'Arquitectura del nostre CENTRE ha efectuat, durant aquest mes, una visita a la fàbrica Casaramona (avui en construcció baix la direcció de l'arquitecte Sr. Puig y Cadafalch), y una altra a una barriada obrera de prop d'Horta. Tingueren lloc, dites visites, durant els dies 27 y 28 respectivament.

CONFERENCIES Y SESSIONS

LA TORRA PALLARESA, SANT GERONI DE LA MURTRA Y MONTALEGRE. — El dia 5, el nostre consoci y company D. Ceferí Rocafort va donar una conferència ressenyant l'excursió feta 'l mes anterior an aqueixes veïnes encontrades per la Secció de Fotografia; donant compte de lo més notable d'aqueixos esmentats monuments, y projectant diferents clixés fotogràfics obtinguts durant la dita excursió.

LES ALTES SERRES DEL NOGUERA PALLARESA Y RIBAGORÇA. ASCENSIÓ AL

PIC ORIENTAL DELS ENCANTATS. — El dia 12, el nostre company Mn. Jaume Oliveras, ens descrigué, en la seva habitual forma agradosa y pintoresca, una interessant excursió per les terres de l'alt Pallars y comarca ribagorçana, ressenyant l'atrevida ascensió que va realitzar al magnífic pic oriental de la serra dels Encantats. El dia 19, el nostre consoci D. Jaume Riera y Colom va acabar la ressenya d'aquesta excursió, per absència forçada de Mn. Oliveras. En abdugues sessions varen projectar-se notables vistes fotogràfiques d'aquelles regions.

SESSIÓ PREPARATORIA DELS CONCURSOS INTERNACIONALS DE SPORTS D'HIVERN. — Va celebrar-se, aquesta sessió, el dia 26 al vespre; y en ella, el nostre viç-president, D. Eduard Vidal y Riba, va donar compte dels treballs realitzats per la Comissió Organitzadora, de la confecció del programa definitiu (que ja coneixen els nostres llegidors) y d'una seria de datos y noves conduents al millor èxit de les festes projectades. Acabada la sessió, van projectar-se gran nombre de clixés fotogràfics d'aquelles regions pirenenques de Ribes y la Molina, y dels concursos en les mateixes realitzats durant la passada anyada.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Durant aquest mes, y a càrrec de D. Pelegrí Casades y Gramatxes, president de la Secció d'Arqueologia y Historia, s'han vingut donant les següents:

Dia 3. Conversa CLIX. 7.ª d'*Arqueologia romana*. — Estudi de les regions X.^a a XIV.^a de Roma. — Continuació de la topografia de la ciutat antiga. — Monuments que contenen les susdites regions.

Dia 10. Conversa CLX. — Resum històric de l'art de construir a Roma, desde 'l període dels reis a les guerres púniques.

Dia 17. Conversa CLXI. — Continuació del resum històric de l'art de construir a Roma. — De les guerres púniques a la fi de la república. (264 a 31 anys a. de J. C.)

Dia 24. Conversa CLXII. — Continuació del resum històric de l'art de construir a Roma. — César. — Epoca imperial. — Període dels emperadors de la casa d'August (segle 1.^r d. de J. C.)

Dia 31. Conversa CLXIII. — Continuació del resum històric de l'art de construir a Roma. — Període dels emperadors de les families Flavia y Antonina. (Anys del 70 al 180 de J. C.)

Totes aqueixes sessions han sigut acompanyades de projeccions fotogràfiques dels més importants monuments d'aquelles èpoques.

NOVES

ELS DARRERS CONCURSOS DE SPORTS D'HIVERN. — Acaben de tenir lloc en les montanyes de la Molina part de les proves y curses anunciades com formant el programa dels Concursos Internacionals organitzats pel nostre CENTRE d'acord ab la Federació de Societats Pirencistes. La major part de les proves anunciades no han pogut realitzar-se a causa del mal temps regnant.

De totes maneres un èxit ben falaguer ha coronat la realització de tots els actes celebrats ab aquell motiu, y en especial el de la magnífica festa sportiva dalt del Taga; dels quals parlarem detingudament en el prop·vinent número.

CONGRÉS ALPINISTA. — Durant els dies 3-8 del corrent mes de febrer haurà tingut lloc a Chamonix, ab ocasió del VI Concurs Internacional de Ski, del Club Apin Français, un Congrès Internacional d'Alpinisme y de Ski. Entre altres qüestions a sotsmetre a la del·liberació d'aquest congrés, sembla haver-hi les següents : El piolet, la corda y el calçat ferrat; El millor sistema de coberta o teulada en l'alta montanya; La clau universal pera tots els refugis; Estudi dels diferents aparells pera reemplaçar en alta montanya lo ski model norueg; Estudi de l'ús de la corda en les curses de ski a montanya; etc. Tindrem els nostres llegidors al corrent dels acords que emeti dit Congrès.

NOVA PUBLICACIÓ. — Hem rebut el primer número de l'*Arxiu d'Estudis*, del Centre Excursionista de Terrassa. Es una publicació que, tant per la seva presentació externa com per la valua intrínseca dels treballs publicats, honra dita entitat. Firmen els diferents treballs insertats en aquest primer número 'ls Srs. Cadevall, Ferrer, Soler y Palet, Ventalló, Sallent, Capella, Palet y Barba, y Galí; el concurs dels quals es garantia de bon èxit. Molt ens complau poder saludar y felicitar aquest nou company que ve a ajudar-nos en les nostres tasques periodístiques.

LES NOSTRES CARRETERES. — Es realment vergonyós y exasperador lo que està passant en aquest país referent a la pèssima conservació de les nostres carreteres més importants que depenen de l'Estat. La de França a Barcelona per la Jonquera està en estat tant desastrós, que ha motivat una forta campanya prop els poders públics, iniciada pel Reial Automòbil Club y secundada per valuosos corporacions y entitats, el CENTRE EXCURSIONISTA entre elles. Ara, ab motiu dels Concursos de Sport d'Hivern de Ribes y Puigcerdà, s'es pogut fer càrrec del desastrós estat en que 's troba la carretera de Ribes, en algun dels troços de la qual el trànsit resulta realment molest y perillós, principalment a la sortida de Vic, entre Sant Quirse y Ripoll y entre aquesta vila y Campdevàrol, ont talment es difícil creure que hi hagi carretera. Alguns automòbils que 's dirigien a Ribes pera aquelles festes se 'n tornaren sense acabar d'arribar-hi, y l'immensa majoria dels que passàren feren el retorn per França y la frontera, per creure extraordinariament preferible aquest itinerari. Això indica l'estat d'aquella via, y posa de relleu l'abandó dels més importants serveis per part dels governs que venim sofrint.

Respecte a la construcció de noves carreteres, es clar que som dels que creiem que pera no conservar-les val més no construir-les; però, de totes maneres, opinem que n'hi ha algunes que són d'urgent necessitat. Entre aquestes n'hi hauriem de comptar algunes que atravessessin la nostra serralada pirenenca en combinació ab les carreteres franceses, com per exemple la de Camprodon a Molló y coll Pregon. Y citem aquesta perquè recentment hem llegit dugues noves ben interessants que s'hi refereixen : l'una sobre l'esperança de que aviat serà un fet la construcció de dita carretera, deguta gestions del diputat pel dis-

tricta; l'altra sobre la *realitat* que els francesos dels Pirineus orientals, no creient en aquestes esperances, fan gestions pera que el seu govern deixi de construir la carretera de la Preste a enllaçar ab la de Camprodon, per una altra que, sortint de la Preste, vagi a Vernet. Vejam si una volta més resultarà allò, tant comú en el nostre país, que «quan fou mort lo combregaren».

LA SECCIÓ DEL CANIGÓ DEL C. A. F.— Per acord prè en les dugues assemblees generals darrerament celebrades per la Secció del Canigó del Club Alpi Francès, domiciliat a Perpinyà, s'ha acordat per unanimitat la seva separació de l'expressat organisme y la constitució en societat independent. No'n extranya la decisió d'aquesta entitat, a la qual desitgem molts anys de vida y prosperitat en aquesta nova fasa de la seva existencia.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JANER

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR			
MITGES MENSUALS		MÀXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA		
1° 67	3° 20	15° (dia 11)	— 10° (dia 29)	767'48 mm.	767'05 mm.		
ESTAT DEL CEL.				Dies serens . . . 14 8 m. 18 8 t. Dies de pluja . . . 7 » nuvolosos. 4 » 4 » » de neu . . . 2 » coberts. . . 13 » 9 » » de glaçada. . . 13 » de boira . . . 8 » de rosada . . . 1			
HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT			
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA		
73'77	73'22	CIRRUS	CIRRUS	4'80	3'32		
TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 11'9 mm.				VENT			
» DE NEU » 0'10 mts.				DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES	
				8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL	
				SSE.	SSE.	18'55 kms.	

Observacions particulars.— S'experimentàren oscil·lacions sísmiques de poca intensitat a les 12'15 h. del dia 17.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.